

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ І ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

А. В. Богославська, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

Формування політики економічного розвитку заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду займає важливе місце в системі пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів і України в цілому.

У статті розглянуто аспекти формування політики економічного розвитку заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Запропоновано методи визначення економічної та соціальної ефективності використання територій природно-заповідного фонду.

Ключові слова: заповідні території, природно-заповідний фонд, рекреаційна діяльність, економічна ефективність, соціальна ефективність.

Постановка проблеми. Безперечно, проблема формування політики економічного розвитку заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду є системною, такою, що синтезує і політичний, і економічний, і соціальний та інші виміри. Політика розвитку заповідних територій повинна бути складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку і охоплювати наступні основні напрями: визначення співвідношення рушійних сил територіального розвитку і забезпечення їх взаємодії; співвідношення загальнодержавного і регіонального аспектів розвитку, центрального і регіонального рівнів управління економікою заповідних територій.

Аналіз актуальних досліджень. Економічним аспектам територіального розвитку присвячено праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, таких як М. Андрієшин, О. Богуцький, П. Борщевський, В. Булохов, О. Варламов, С. Волков, Б. Данилишин, В. Долинський, І. Забелін, О. Здоровцов, П. Коренюк, І. Круть, П. Нестеров, П. Пеннер, М. Федоров, О. Шулейкін та ін. [1-3; 5]. Проте питання економічного розвитку заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду потребують

© Богославська А.В., 2015

системного дослідження та формування пропозицій щодо вирішення наявних проблем.

Постановка завдання і методика досліджень. Формування політики економічного розвитку заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду займає важливе місце в системі пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів і України в цілому. Виходячи з означеного, метою проведених досліджень став системний аналіз поняття ефективності використання заповідних територій, розкриття поняття рентного доходу від використання рекреаційних територій. Під час проведення аналізу використовували методи статистичного аналізу, методи лінійного та імітаційного моделювання, графічний і симплекс- методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Раціоналізацію використання заповідних територій слід розглядати через призму двох понять: «ефект» і «ефективність». Під ефектом доцільно розуміти результат діяльності, а під ефективністю – відношення ефекту до витрат, що забезпечує отримання такого ефекту. Якщо у першому випадку – ефект не обов'язково повинен виражатися у матеріально-грошовій формі, то у другому – саме у грошовій.

У значній кількості наукових публікацій за основу визначення ефективності територій і об'єктів природно-заповідного фонду покладено рентний дохід від цільового використання землі і коефіцієнт капіталізації, який визначається (для лісової екосистеми) як відношення одиниці до терміну відновлення лісу (70 років), складаючи 0,014, а не 0,03, що використовується при оцінці земель всіх категорій [3-5]. Але визначення рентного доходу заповідних територій і об'єктів складає значну проблему, оскільки, за ціннісними характеристиками заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду, виділяють утилітарні і внутрішні складові, ефективність останніх можна визначити тільки для окремих видів діяльності у рамках заповідних територій і об'єктів, наприклад лікувально-рекреаційної, організовуючи регульоване відвідування туристами і відпочивальниками природних комплексів, об'єктів культурної спадщини та ін.

Але треба зважати на те, що в рамках заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду повинні бути закладені прозори, єдині для всіх правила гри, зміст яких полягає в тому, що кожний наступний рекреант повинен після себе залишити територію неушкодженою, хоча у реальності ця умова поки що не досягається через економічну некомпетентність, низький рівень екологічної культури та екологічного мислення. У цьому зв'язку виникає необхідність управляти екологічними характеристиками конкретних об'єктів туристичної діяльності. Для цього, як ніколи раніше, необхідні значні кошти для здійснення охоронних заходів на конкретних територіях. Такими коштами може бути частка коштів квартиродавачів, отриманих додатково від квартиронаймача. Тобто, тут мова йде про те, що для більш ефективного розв'язання усього комплексу проблем, пов'язаних з охороною територій заповідного фонду, необхідне застосування підходу, що включає регулювання тарифної політики щодо здачі в найм квартир, рекреантам, організацію обліку квартиродавачів, видачі дозвольних документів на право займатись підприємницькою діяльністю (здачею в найм квартир), планування обсягів рекреаційної діяльності, обов'язків і відповідальності як квартиродавачів, так і квартиронаймачів, що дозволить зберегти унікальні природні умови заповідних територій.

Із наведеного (рис.) видно, що $S' = S$ плюс витрати на забруднення, де S' – соціальні витрати, S – витрати квартиродавачів. Прямі S' і S зображають відповідно пропозиції (або витрати) залежно від ціни, тобто підвищення ціни послуг ініціюють до зростання кількості квартиродавачів. Але для туристів, які наймають квартири, тобто пропонують попит на ці квартири, вигідно те, що зі зниженням ціни зростає попит на туристичні послуги. На рис. 1 показано криву $(S' - S)$, яку логічно назвати – попит на туристичні послуги, залежно від ціни на послуги за один день проживання. Все вищеприведене показово проілюстровано на рис. 1.

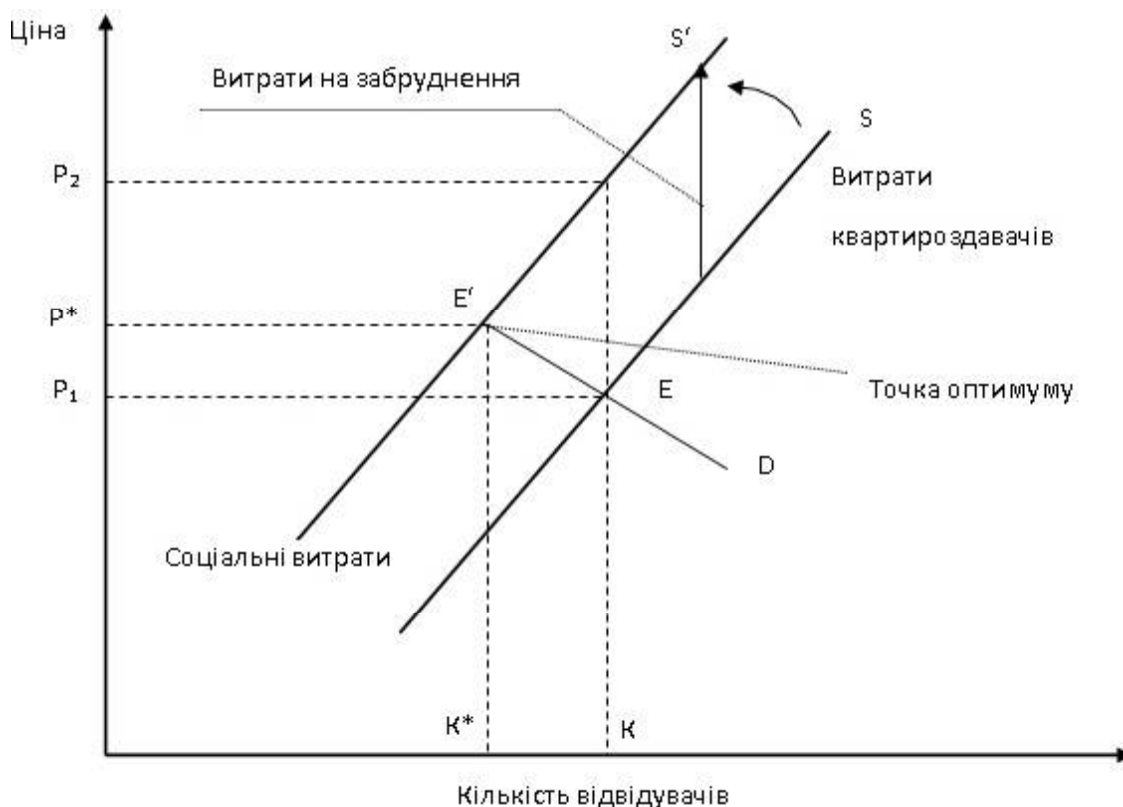

Рис. Соціально-екологічний оптимум ринку рекреаційної діяльності

Отже, перетин кривої D з кривими S' і S і визначає рівновагу на цьому ринку, тобто рівноважну ціну і кількість відвідувань за цією ціною. Так, крива D перетинає криву S в точці E , якій відповідає ціна P_1 і кількість відвідувачів K , хоча при цьому не враховуються витрати на забруднення. Але врахувавши ці витрати, отримаємо криву S' , яку крива попиту D перетинає вже в точці E' , якій відповідає ціна P^* і K^* .

Із (рис.) видно, що $P^* > P_1$, $K^* < K$, але послуги, що надаються приватними квартиродавачами за ціною P_1 , є значно меншими, ніж оптимальна (з урахуванням витрат на забруднення) ціна P^* .

Таким чином, стає зрозумілим, що підвищення ціни за отримання туристичних послуг матиме позитивні зрушення у контексті тенденції до зниження антропогенного навантаження на природу, продовження природних процесів її еволюції.

Але тут варто відзначити, що рекреаційна діяльність вимагає врахування всього діапазону соціально-економічних характеристик житлового фонду, передбаченого для зда-

чі його в найм – «Економ-клас», «Бізнес-клас» чи «VIP-клас» тощо. У кожному конкретному випадку за туристом залишається право вибору того чи іншого класу квартири залежно від його фінансових можливостей та інших цінностей.

Завдяки імітаційному моделюванню нами вирішено задачу оптимізації кількості місць для організації відпочинку туристів з урахуванням вартості послуг квартиродавача, отримуючи при цьому максимальний сумарний результат з метою створення сприятливих умов для їх подальшого функціонування.

У цьому контексті розв'язання поставленої задачі допускає деяких припущень. Так, ситуація в межах національного природного парку «Білобережжя Святослава» складається таким чином, що місцеві мешканці надають послуги двох типів – «Бізнес-клас» та «VIP-клас».

Зазначимо, що головним чинником, який сприятиме ефективному відпочинку у «VIP-класі» на одного туриста, є виділення однієї окремої кімнати, 8 людино-годин на послуги, що йому будуть надаватися та раціонального харчування на суму 130 грн на добу.

Щодо відпочинку у «Бізнес-класі», то для одного туриста виділяються наступні ресурси – 0,5 кімнати, тобто кімната на двох туристів, чотири людино-години на їх обслуговування та харчування на суму 100 грн.

Можливість практичної реалізації ідеї надання квартир в найм впливає з наявності 500 садиб, кожна з яких допускає надання по дві облаштовані відповідним чином кімнати. Таким чином, йдеться про одну тисячу кімнат (500x2), що можуть здаватися туристам. Під цим слід розуміти, що чисельність мешканців, які можуть працювати у садибах по 8 годин дорівнює 600 осіб, що складатиме 4800 людино-годин (600x8 год), а середньодобовий запас продуктів харчування виражається сумою 200 грн, відповідно сумарний запас складатиме на суму 100 тис. грн.

Діюча на сьогоднішній день практика фінансування національного природного парку забезпечує для вирішення завдань державного управління парком виділення 2,5 млн грн. Це означає, що за туристичний період (сезон) впродовж 150 днів для відшкодування згадуваних витрат щоденно сплачу-

ючи податок на прибуток у розмірі 19 % (з 01.01.2013 року), сукупний чистий дохід від надання послуг складатиме не менше 87720 грн на добу, що видно з розрахунку: 2,5 млн грн : 150 днів : 0,19.

Треба відмітити, що задачі такого типу можна розв'язати двома методами: графічним та симплекс-методом. Але, оскільки другий метод забезпечує точніший результат, то використаємо, власне, у наших розрахунках цей метод у контексті наступних функціональних обмежень:

$$\begin{aligned}x_1 + 0,5x_2 &\leq 1000 && \text{- кімнати;} \\8x_1 + 4x_2 &\leq 4800 && \text{- людино-години;} \\130x_1 + 100x_2 &\leq 100000 && \text{- продукти харчування.}\end{aligned}$$

Розв'язання задачі здійснюється у такій послідовності: позначивши $Z=x_0$, цільова функція матиме вигляд: $x_0 - 10x_1 - 6x_2 = 0$.

Перейшовши від нерівностей до рівнянь з додаванням нових невідомих, отримаємо:

$$\begin{aligned}x_1 + 0,5x_2 + x_3 &= 1000; \\8x_1 + 4x_2 + x_4 &= 4800; \\130x_1 + 100x_2 + x_5 &= 100000.\end{aligned}$$

Важливо відмітити, що нові базисні змінні являють собою запаси ресурсів – кімнати, трудовий потенціал та продукти харчування на початок сезону відпочинку туристів.

На підставі розв'язку задачі (табл. 1) можна зробити висновок, що максимальний добовий дохід від надання послуг туристам складає 126 858 грн. Але для його отримання потрібно мати у наявності 286 кімнат для туристів «VIP-класу» та 314 кімнат (628,6:2 туристи в кімнаті) для «Бізнес-класу», тобто максимальний добовий дохід буде більшим від мінімально необхідного на 39 138 = (126 858 – 87 720).

Взявши добуток ставки податку на дохід (19% з 01.01.2013 р.) на кількість днів відпочинку (150 днів), отримаємо 3615453 грн, які дозволять не тільки відшкодувати державі 2,5 млн грн, які щорічно виділяються з державного бюджету, але і забезпечать додаткові надходження, що можуть бути спрямовані на виконання низки додаткових заходів щодо підтримки розвитку національного природного

парку, поліпшення соціально-культурної сфери місцевих жителів тощо.

Аналізуючи дані табл., видно, що трудові ресурси і продукти використані повністю, а 400 кімнат залишаються в резерві. Певна річ, збільшивши кількість продуктів харчування можна розширити коло осіб, які надаватимуть туристичні послуги, але така політика туристичної діяльності може призвести до зростання антропогенного навантаження на природні екосистеми.

Таблиця Лінійна модель оптимізації процесу відпочинку туристів

Номер ітерації	Номер рядка	Базисні невідомі	Опорний розв'язок	x1	x2	x3	x4	x5	Двоїсті оцінки
I	0	x0	0	-180	-120	0	0	0	
	1	x3	1000	1	0,5	1	0	0	1000
	2	x4	4800	8	4	0	1	0	600
	3	x5	100000	130	100	0	0	1	769,2
II	0	x0	180000	0	-30	0	$\frac{45}{2}$	0	
	1	x3	400	0	0	1	$-\frac{1}{8}$	0	
	2	x4	600	1	0,5	0	$\frac{1}{8}$	0	
	3	x5	22000	0	35	0	$-\frac{65}{4}$	1	
III	0	x0	126858	0	0	0	$\frac{60}{7}$	$\frac{30}{35}$	
	1	x3	400	0	0	1	$-\frac{1}{8}$	0	
	2	x4	285,7	1	0	0	$\frac{5}{14}$	$-\frac{1}{70}$	
	3	x0	628,6	0	1	0	$\frac{13}{28}$	$\frac{1}{35}$	

Ліпшою альтернативою, спрямованою на формування адекватних умов щодо використання зарезервованих кімнат, є використання можливостей відпочинку в інші пори року, в результаті чого буде досягнуто умову сталого збалансованого розвитку рекреаційних територій.

Висновки та пропозиції. Із вищенаведеного випливає, що можна визначити ефективність лише комерційної діяльності на основі господарської цінності заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду, опосередковано використовуючи для цього рекреаційні і господарські функціональні зони.

При цьому економічна ефективність, яка насамперед визначається у вартісному виразі, формує соціальну ефективність, значною мірою сприяє запобіганню рекреаційної деградації природних систем, екологічних збитків, цілого шлейфу інших негативних екологічних і соціальних наслідків, особливо якщо врахувати уразливість екосистем Кінбурнської коси, в результаті чого відновлення деградованих територій є високозатратним заходом і довгим у часі.

Використання садиб місцевих жителів Кінбурна, на яких забезпечується проживання туристів, є аргументом підтримки рекреаційної привабливості Кінбурнської коси для міського населення, людей, що втомилися від «благ цивілізації», вирішення соціальних проблем місцевих жителів, підвищення їх рівня життя і добробуту, контролю над стихійним забрудненням, регулювання кількості туристів і відпочивальників.

Щодо визначення ефективності у грошовому виразі внутрішніх цінностей заповідних територій та об'єктів ми єдині в думках з В. Е. Борейко [9], що такі спроби будуть марними, оскільки «ці цінності не мають ціни – вони мають достоїнство». У цьому випадку, на наш погляд, можна отримати лише ефект як результат будь-яких дій чи діяльності. Причому ефект синергетичний, який виникає при взаємодії естетичних, наукових, духовних, господарських, культурних, етичних, рекреаційних, освітніх та інших факторів, а не виробничу економічну ефективність як здатність приносити ефект за рахунок ступеня використання ресурсів чи показників виробництва пов'язаного з використанням землі.

Формування і розвиток економічної політики вимагає комплексно-системного підходу, залучивши у цей процес фінансові та правові інструменти. Необхідно враховувати запропоновані методи визначення економічної та соціальної

ефективності використання території природно-заповідного фонду.

Список використаних джерел:

1. Богуцький О. А. Аналіз економічної ефективності сільськогосподарського виробництва / О. А. Богуцький. – К. : Урожай, 1976. – 95 с.
2. Булохов В. А. Экономический справочник сельского специалиста / В. А. Булохов, П. И. Пеннер. – М. : Россельхозиздат, 1983. – 223 с.
3. Андріішин М. В. Економічна ефективність використання землі / М. В. Андріішин, О. Д. Шулейкін. – К. : Урожай, 1968. – 166 с.
4. Борщевский П. П. Рациональное использование природных ресурсов / П. П. Борщевский, Б. М. Данилишин // Вестник сельскохозяйственной науки. – 1989. – № 9. – С. 175.
5. Варламов А. А. Повышение эффективности земли / А. А. Варламов, С. Н. Волков. – М. : Агропромиздат, 1991. – 135 с.
6. Долинський В. П. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. В. П. Долинський – К. : Урожай, - 1993. – 148 с.
7. Эффективность использования ресурсов в сельском хозяйстве / Под общ. ред. Н. И. Ерина, А. И. Здоровцова. – М. : Агропромиздат, 1986. – 176 с.
8. Лукинов И. И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. И. Лукинов, А. М. Онищенко, Б. И. Пасхавер // Вопросы экономики. – 1988. – № 1. – С. 10-18
9. Борейко В. Е. Современная идея дикой природы / В. Е. Борейко.– К., 2001. – 124 с. – (Серия : Охрана дикой природы ; вып. 19).

А. В. Богославская. Формирование политики экономического развития заповедных территорий и объектов природно-заповедного фонда.

В статье рассмотрены аспекты формирования политики экономического развития заповедных территорий и объектов природно-заповедного фонда. Предложены методы определения экономической и социальной эффективности использования территорий природно-заповедного фонда.

Ключевые слова: заповедные территории, природно-заповедный фонд, рекреационная деятельность, экономическая эффективность, социальная эффективность.

A. Bogoslavskaya. The formation of the economic development policy of protected areas and the objects of natural reserve funds.

The article analyzes the aspects of the formation of the economic development policy of protected areas and the objects of natural reserve funds. The methods of determining the economic and social efficiency of the use of the natural reserve fund's areas have been suggested.

Keywords: sprotected areas, natural reserve fund, recreational activity, economic efficiency, social efficiency.